

Довгаль О. С.,
*аспірант кафедри конституційного та адміністративного права
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0009-0002-2247-236X>*

УРАХУВАННЯ СТАНДАРТІВ І РЕКОМЕНДОВАНОЇ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

INTRODUCTION OF NEW STANDARDS AND RECOMMENDED PRACTICES OF THE INTERNATIONAL CIVIL AVIATION ORGANIZATION IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

Стаття присвячена аналізу Стандартів і Рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), необхідності імплементації оновлених вимог у правову систему України. Стандарти відтворюють прагнення міжнародного співтовариства максимально скоординувати політику, засоби й методи діяльності та безпосередньо діяльність суб'єктів міжнародного права. У статті акцентовано, що надаючи згоду на обов'язковість міжнародних документів, держава визнає стандарти міжнародного співтовариства складовою чинного національного законодавства та невід'ємною частиною національної правової системи. Наголошено, що вимогу відповідності вітчизняної державної політики міжнародно-правовим і європейським стандартам закріплено у статті 18 Конституції України, у якій зазначено, що зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва із членами міжнародної спільноти. Проаналізовано Додаток 17 «Безпека. Захист міжнародної цивільної авіації від актів незаконного втручання», в якому містяться Стандарти та Рекомендована практика, що стосуються безпеки міжнародного повітряного транспорту. Скоординовані та узгоджені дії у застосуванні сучасних технологій можуть забезпечити постійне підвищення безпеки польотів та авіаційної безпеки міжнародного повітряного транспорту. Урахування Стандартів і Рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації у правовій системі України, адаптація національного законодавства до міжнародних та європейських стандартів допомагає досягти вдосконалення правового забезпечення функціонування цивільної авіації в Україні. Гармонізація нових технологій авіаційної безпеки має вирішальне значення для забезпечення подальшого покращення безпеки та ефективності повітряного транспорту. Основна увага у статті зосереджена на аналізі забезпечення внутрішньої узгодженості законодавства, правової визначеності та ефективності правозастосування. Стандарти і Рекомендована практика ICAO є джерелом удосконалення системи цивільної авіації України. Співпраця між державами та забезпечення безпеки є важливою для впровадження інноваційних технологій для урахування Стандартів і Рекомендованої практики ICAO, які забезпечують безпеку та ефективність використання повітряного простору сьогодні і в майбутньому.

Ключові слова: Міжнародна організація цивільної авіації, імплементація, ефективність повітряного транспорту, безпека міжнародного повітряного транспорту, Стандарти і Рекомендована практика ICAO.

The article is devoted to the analysis of the Standards and Recommended Practices of the International Civil Aviation Organization (ICAO), the need to implement the updated requirements into the legal system of Ukraine. The standards reflect the desire of the international community to maximally coordinate the policy, means and methods of activity and directly the activities of subjects of international law. The article emphasizes that by agreeing to the binding nature of international documents, the state recognizes the standards of the international community as a component of the current national legislation and an integral part of the national legal system. It is emphasized that the requirement for compliance of domestic state policy with international legal and European standards is enshrined in Article 18 of the Constitution of Ukraine, which states that the foreign policy activity of our state is aimed at ensuring its national interests and security by maintaining peaceful and mutually beneficial cooperation with members of the international community. Annex 17 "Security. Protection of International Civil Aviation from Acts of Unlawful Interference" was analyzed, which contains Standards and Recommended Practices relating to the security of international air transport. Taking into account the Standards and Recommended Practices of the International Civil Aviation Organization in the legal system of Ukraine, the adaptation of national legislation to international and European standards helps to achieve improvement of legal

support for the functioning of civil aviation in Ukraine. ICAO Standards and Recommended Practices are a source of improvement for the civil aviation system of Ukraine. Cooperation between States and ensuring safety is important for the implementation of innovative technologies to take into account ICAO Standards and Recommended Practices, which ensure the safety and efficiency of airspace use today and in the future.

Key words: *International Civil Aviation Organization, implementation, air transport efficiency, international air transport safety, ICAO Standards and Recommended Practices.*

Постановка проблеми. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція), яку Україна підписала у 1992 році, проголошує принципи і правила польотів, встановлює загальні вимоги до діяльності цивільної авіації при здійсненні міжнародних польотів, щоб міжнародна цивільна авіація розвивалася безпечним і упорядкованим чином, щоб міжнародні повітряні сполучення могли встановлюватися на основі рівності повітряним шляхом і здійснюватися раціонально та економічно [1].

Участь у Конвенції сприяє розробці та прийнятті міжнародних стандартів у сфері цивільної авіації, які є додатками до неї. Про важливість міжнародних стандартів і рекомендованої практики йдеться у главі VI Конвенції про міжнародну цивільну авіацію. Надаючи згоду на обов'язковість міжнародних документів, держава визнає стандарти міжнародного співтовариства складовою частиною національного законодавства та невід'ємною частиною національної правової системи. Стандарти встановлюють певні вимоги, виконувати й дотримуватися яких мають усі держави, що надали згоду на обов'язковість певного документа. Загальновизнані принципи, норми, стандарти міжнародної спільноти впливають на зміст національного законодавства держав-членів у сфері цивільної авіації. З розвитком інноваційних технологій Міжнародна організація цивільної авіації (ICAO) вносить зміни до міжнародних Стандартів і Рекомендованої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність урахування Стандартів і Рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації у правовій системі України є важливим напрямом наукових досліджень. Проте не можна констатувати активність вітчизняних вчених у дослідженні правових аспектів цієї проблеми. Питання стандартів і рекомендованої практики міжнародної цивільної авіації, необхідності їх імплементації до національного законодавства, які є важливими для досяг-

нення та підтримання безпеки авіації та ефективної діяльності державних органів, прямо чи опосередковано досліджували Ю. Волошин, А.Філіппов, А.Нашинець-Наумова, М. Раскалей та інші. Міжнародно-правові засади регулювання відносин у сфері цивільної авіації охарактеризовано у монографії О.Григорова. Глобальні цілі сталого розвитку в регіональній політиці України аналізували Л. Громоздова, М. Короленко, С. Бартош. Наукові дослідження підкреслюють значення імплементації Стандартів і Рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації у правову систему України, їх роль у забезпеченні внутрішньої узгодженості законодавства, правової визначеності та ефективності правозастосування. Однак питання урахування Стандартів і Рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації у правовій системі України потребує нових досліджень.

Метою дослідження є висвітлення із залученням порівняльного та системного методів ефективності заходів Міжнародної організації цивільної авіації, необхідності їх імплементації у національне законодавство держав-членів. Потребує дослідження питання пріоритетів міжнародної цивільної авіації щодо стандартів та рекомендованої практики для забезпечення безпеки або регулярності міжнародної авіації, і яких будуть дотримуватися договірні держави згідно з Конвенцією.

Виклад основного матеріалу. Стандарти цивільної авіації встановлюють вимоги до фізичних характеристик, матеріальної частини, технічних характеристик, персоналу або правил, однакове застосування яких визнається *необхідним* для забезпечення безпеки договірними державами згідно з Конвенцією. У разі неможливості дотримання Стандартів Раді ICAO в обов'язковому порядку надсилається повідомлення згідно зі статтею 38 Конвенції. На відміну від Стандартів Рекомендована практика передбачає вимоги однакового засто-

сування, які визнаються *бажаними* для забезпечення безпеки, регулярності або ефективності міжнародної аеронавігації, яких будуть намагатися дотримуватися Договірні держави згідно з Конвенцією.

Стандарти і Рекомендована практика існують у вигляді Додатків до Чиказької конвенції [2]. Стандарти відтворюють прагнення міжнародного співтовариства максимально скоординувати політику, засоби й методи діяльності та безпосередньо діяльність суб'єктів міжнародного права. Серед ознак міжнародних та європейських стандартів цивільної авіації науковці підкреслюють такі, як розробки державами в межах міжнародних і європейських організацій; регламентація державами через визначених ними окремих суб'єктів, наприклад, Департамент інспектування безпеки польотів, Державна служба України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації (Державіаслужба) та ін. [3].

Вимогу відповідності вітчизняної державної політики міжнародно-правовим і європейським стандартам закріплено у статті 18 Конституції України [4], у якій зазначено, що зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва із членами міжнародної спільноти за загально-визнаними принципами й нормами міжнародного права. У Законі України «Про міжнародні договори» поняття «міжнародний договір України» визначається як договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який урегульовано міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо [5]. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію проголошує, що кожна держава-член зобов'язується підтримувати максимально можливу однаковість власних правил у цій сфері маневрування і правил, які встановлюються на підставі цієї Конвенції.

Міжнародні стандарти і рекомендації приймаються Радою ІКАО, а їх виконання державами-членами є обов'язковим. Існує 19 додат-

ків до Чиказької конвенції, які ґрунтуються на стандартах і рекомендованій практиці ІКАО, мають юридичну силу, а також є найважливішими для міжнародної цивільної авіації. У Чиказькій конвенції та додатках до неї містяться єдині вимоги щодо техніки безпеки аеронавігації, розробка та вдосконалення яких відповідно до статті 44 покладена на Міжнародну організацію цивільної авіації.

Порядок роботи з документацією ІКАО, що надходить до Державіаслужби України визначає послідовність роботи з документацією ІКАО у Державіаслужбі України. Зі Штаб-квартири ІКАО в Монреалі за графіком постачання 10 разів на рік на ім'я Голови Державіаслужби України надходить посилка ІКАО зі Стандартами та Рекомендованою практикою [6].

До групи експертів ІКАО входять провідні фахівці із широкого кола галузей цивільної авіації, які надають оперативні вказівки та консультації державам-членам ІКАО у підтримці їхніх проєктів розвитку потенціалу та впровадження. Експерти гарантують, що напрацьовані державних органів відповідають стандартам і рекомендованій практиці ІКАО і сприяють як стратегічним цілям ІКАО, так і Цілям сталого розвитку ООН [7].

У зв'язку з випадками захоплень та викрадень цивільних повітряних суден, а також інших актів, які погрожують безпеці повітряних сполучень, в ІКАО був розроблений спеціальний Додаток 17 до Чиказької конвенції – Безпека. Захист міжнародної цивільної авіації від актів незаконного втручання» [8]. Цей Додаток визначає, що держави-учасниці мають обов'язок утримуватися від застосування зброї проти цивільних повітряних суден у польоті.

У Додатку 17 містяться Стандарти та Рекомендована практика, що стосуються безпеки міжнародного повітряного транспорту, інформація регулярно оновлюється з урахуванням загроз, що виникають. Додаток враховує здійснення заходів безпеки і включає доповнення з витягами з інших додатків, технічних інструкцій з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям, правил аеронавігаційного обслуговування, присвячених діям, які повинні вживатися державами з метою запобі-

гання незаконному втручанню цивільної авіації чи у разі, коли таке втручання мало місце.

Кожна держава-учасниця імплементує всі необхідні положення у своєму національному законодавстві чи правилах для того, щоб зробити їх виконання обов'язковими для будь-якого цивільного повітряного судна, що зареєстроване в цій державі чи експлуатується експлуатантом, основне місце діяльності якого чи постійне місце перебування знаходиться в цій державі. Кожна держава-учасниця передбачає сурові покарання за будь-яке порушення таких законів чи правил та передає право своїм компетентним органам діяти відповідно до своїх законів чи правил.

Виправдання державою своїх дій із застосування сили з метою самозахисту може братися до уваги, наприклад, коли повітряне судно, що вторгається, застосовується для вчинення акту агресії чи тероризму. Перехоплювачі можуть вдаватися до застосування сили, що пропорційна загрозі, якщо це необхідно. Хоча цивільний авіалайнер навряд чи може являти собою загрозу, достатню для застосування зброї перехоплювачами, атака Світового торговельного центру 11 вересня 2001 р. свідчить про таку можливість.

Міжнародні стандарти, що містяться в Додатку 17, постійно доповнюються новими нормами. Наприклад, в грудні 2001 р. після атаки 11 вересня Світового торговельного центру була прийнята поправка стосовно міжнародного тероризму. Науковці звертають увагу на те, що того ж року Асамблея ІКАО прийняла Декларацію про невикористання цивільної авіації як зброї знищення, яка засудила таку діяльність та інші терористичні дії з використанням цивільної авіації, оголошуючи їх порушеннями Чиказької конвенції 1944 р. та міжнародного права взагалі [9].

Європейський Союз після подій 11 вересня 2001 р. ухвалив кілька регламентів у цій сфері, встановлюючи мінімальні стандарти безпеки для аеропортів, повітряних суден, багажу, обладнання, персоналу, включаючи персонала аеропортів. Регламенти Європейського Союзу уповноважують держави та перевізників встановлювати ефективні превентивні системи, використовуючи новітні технології та поширювати безпекову освіченість персоналу та пасажирів [10].

В Україні національний механізм забезпечення прав пасажирів на виконання договору міжнародного повітряного перевезення забезпечується Правилами повітряних перевезень пасажирів і багажу, які було розроблено відповідно до Програми інтеграції України до ЄС, Повітряного кодексу України, Закону України «Про захист прав споживачів», Положення про Державну авіаційну адміністрацію та низки Регламентів ЄС. Крім того, правила розроблено з урахуванням Загальних умов перевезень пасажирів і багажу, встановлених Міжнародною асоціацією повітряного транспорту [11]. Під час виконання міжнародних перевезень пасажирів, їх зареєстрований багаж і ручна поклажа обов'язково проходять контроль на безпеку і паспортний контроль, а також на вимогу митних та інших уповноважених органів інші види контролю. Така ж вимога стосується і внутрішніх перевезень.

Зважаючи на те, що Додаток 17 містить Стандарти та Рекомендовану практику щодо загальної мети заходів авіаційної безпеки; заходів щодо пасажирів і їх ручної поклажі; заходів щодо зареєстрованого багажу, вантажу та інших предметів; заходів щодо контролю доступу в контрольовані та інші зони аеропорту; заходів щодо проектування аеропортів з урахуванням забезпечення безпеки, усі ці процеси залежать від нових іновіаційних ідей. Національні програми здійснення польотів повітряних суден враховують усі пов'язані з безпекою іновіаційні досягнення, рекомендовані практики і процедури. Скоординовані та узгоджені дії у застосуванні сучасних технологій можуть забезпечити постійне підвищення безпеки польотів та авіаційної безпеки міжнародного повітряного транспорту. Лише при використанні системного підходу до досягнень сучасних технологій можна досягти найважливішої мети авіаційної безпеки, а саме забезпечення надійного захисту людини, аналізуючи взаємодію факторів небезпеки з людиною та техногенними об'єктами. Сучасні технології сприяють оновленню стандартів ІКАО, щоб забезпечити впровадження новітніх технологій у конструкції повітряних суден та двигунів.

Важливим є проаналізувати, як сучасні технології дозволяють державам скорочувати час

контролю за безпекою авіапасажирів. Перевірка проїзних документів є звичайним етапом міжнародних авіаперельотів, що потребує спеціалізованої інфраструктури та персоналу, а також часу на обробку даних подорожей. Наведемо два приклади. Аеропорт Гельсінкі анонсував зняття суворих обмежень на перевезення рідин у літаках з 28 червня 2023. Тепер пасажирам не доведеться викидати заповнені ємності обсягом понад 100 мілілітрів на безпековому контролі для проходу в зону вильоту. Нові правила передбачають, що кожен пасажир, який вилітає з Гельсінкі, зможе взяти із собою до 2 літрів рідини. Зняття суворих обмежень стало можливим після того, як оператор аеропорту – компанія Finavia – встановила у терміналі сканери на основі комп'ютерної томографії. Вони перевіряють речі пасажирів на наявність небезпечних речовин та дозволяють не виймати з ручної поклажі електроніку та рідини для проведення контролю [12].

У 2024 році найбільший аеропорт Нідерландів Схіпхол в Амстердамі зміг скоротити час на огляд пасажирів та їх багажу до 3 секунд [13]. Схіпхол оновив усі 53 сканери, які перевіряли пасажирів щодо небезпечних речей. При встановленні нових сканерів безпека та комфорт мандрівників та співробітників служби безпеки мали першочергове значення. Нове обладнання лише за 3 секунди оцінює, чи є на пасажирі щось небезпечне. Також воно дозволяє скоротити кількість мандрівників, яких необхідно спрямовувати на детальніший огляд за участю співробітника безпеки. Раніше Схіпхол придбав сучасні сканери для ручної поклажі, які використовують технологію комп'ютерної томографії. Ці пристрої також дозволили пасажирам не викладати електроніку з валіз для окремого контролю. Окрім цього аеропорт зняв суворі обмеження на перевезення рідини. Таким чином, сучасні технології дозволили державам скорочувати час контролю за безпекою авіапасажирів.

Удосконалення системи національної авіабезпеки за рахунок сучасних технологій і введення її до міжнародних вимог здійснюється на основі єдиної державної політики у сфері захисту безпеки цивільної авіації. Ця політика спрямована на виконання основної задачі системи авіабезпеки – забезпечення безпеки життя і здоров'я пасажирів, членів екіпажу повітряного судна, наземного персоналу авіа-підприємств, охорони і засобів аеропортів відповідно до державних норм, правил і процедур, що застосовуються до цивільних повітряних суден, національних та іноземних експлуатантів (авіакомпаній), які здійснюють внутрішні та міжнародні повітряні перевезення.

Наближення законодавства цивільної авіації України до міжнародних та європейських стандартів, урахування Стандартів і Рекомендованої практики ІКАО у правовій системі України є важливим елементом правової реформи, яка відбувається у нашій державі

Висновки. Отже, Додатки і Рекомендована практика до Чиказької Конвенції присвячені різним питанням експлуатації повітряних суден та діяльності цивільної авіації, містять технічні дані, які держави-учасниці погодилися дотримуватися. Додатки і Рекомендована практика до Чиказької Конвенції враховують системи зв'язку, метеорології, норми льотної придатності та експлуатації повітряного судна, захист навколишнього середовища, забезпечення безпеки польотів і вибухових речовин. Гармонізація нових технологій авіаційної безпеки має вирішальне значення для забезпечення подальшого покращення безпеки та ефективності повітряного транспорту через інновації.

Урахування Стандартів і Рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації у правовій системі України, адаптація національного законодавства до міжнародних та європейських стандартів допомагає досягти вдосконалення правового забезпечення функціонування цивільної авіації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text.
2. Annexes to the Convention on International Civil Aviation (ICAO). URL: <https://www.bazl.admin.ch/bazl/en/home/themen/rechtliche-grundlagen/anhaenge-icao.html>.
3. Григоров О.М. Міжнародно-правові засади регулювання відносин у сфері цивільної авіації: становлення та розвиток. Монографія. – Одеса: Фенікс. – 2020. 440 с. – С.57-113.

4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Про міжнародні договори: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
6. Про порядок роботи зі Стандартами та Рекомендованою практикою ICAO: Наказ державної авіаційної служби України 07.11.2011 № 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356763-11#Text>
7. Чулінда Л.І Цілі сталого розвитку: пріоритети цивільної авіації. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022, nr 2 (34). С.113-133. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/34/ksm3407.pdf>.
8. Annex 17 – Aviation Security. URL: <https://www.icao.int/security/sfp/pages/annex17.aspx>
9. Миловацький О. Відповідальність держави за знищення повітряного судна у результаті застосування зброї. *European political and law discourse*. Wolum 5 Issue 2 2020. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-2/05.pdf>
10. EU Response to the 11 September: European Commission action. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_02_122
11. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу» Редакція від 19.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#Text>
12. Аеропорт Гельсінкі анонсував зняття суворих обмежень на перевезення рідин у літаках. URL: https://cfts.org.ua/news/2023/06/28/aeroporto_gelsinki_anonsuvav_znyattya_suvorikh_obmezhen_na_perevezennya_ridin_u_litakakh_75528
13. У великому аеропорту в ЄС зміниться перевірка пасажирів: деталі URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/velikomu-aeroportu-es-zminitsya-perevirka-1714469564.html#:~:text=Найбільший%20аеропорт%20Нідерландів%20Схіпгол%20неодноразово,пасажирів%20щодо%20перевезення%20небезпечних%20речей>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025